

JURGIS PABRĖŽA — BOTANIKAS

200-įjį gimtadienį minint

J. VENCKUS, S.J.

1971 m. vasario 15 d. Kretingos gimnazijos salėje buvo iškilmingai moksleivių ir visuomenės paminėtas Jurgio Pabrėžos 200-sis gimtadienis. Ant scenos audeklo buvo užrašas: gamtininkas, liaudies gydytojas, žemaičių kalbininkas, rašytojas ir mokslininkas Jurgis Pabrėža 1771-1971. Dalyvavo ir Lietuvių Komunistų Partijos atstovai. Buvo svečių iš Vilniaus ir Kauno. Kretingoje kraštotyros muziejuje yra išstatyti kai kurie J. Pabrėžos asmeniškai daiktai: kėdė, rankraščiai, piešiniai ir pan. Pabrėžos krikšto vardas buvo Jurgis, vienuoliškas vardas Ambrazėjus, pilnai minint, reikėtų rašyti Jurgis Ambraziejus Pabrėža. Trumpumo dėlei rašoma stačiai J. Pabrėža, dažnai pridama, kad tai pirmasis žemaičių botanikas, botanikos pradininkas Lietuvoje. Visa tai rodo, kad Lietuvos mokslininkai J. Pabrėžą vertina, kad jis po 200 metų mokslininkų atsimenamas.

Jurgis Pabrėža ir augalai

Augalas graikiškai vadinasi *botane*, nuo to botanika ir botanikas. Lotyniškai augalas yra *flor*, augalų sambūris — *flora*, todėl kartais J. Pabrėža yra vadinamas floristu, nes rinko augalus. Augalų mokslas dar vadinasi *floristika*. Pasaulyje yra apie pusė milijono augalų rūšių. Augalų rasi visur: jie prisitaiko prie visokių temperatūrų, gali gyventi vandenyje — sūrame ir gėlame, ant akmenų, ant kelmų, ant uolų. Augalai gali būti medžiai, krūmai ir žolės. Augalai visaip yra skirstomi. Kiekvienas pastebi žiedus ant daugelio augalų, todėl vadins juos žiediniais. Nesunku matyti, kad kiti augalai vietoje lapų turi spyglius — juos pavadino spygliuočiais. Vsi žinome, kas yra grybai. Gudresni žmonės net žino, kokie yra valgomi, ir kokie nuodingi. Visi žinome papartį, kad jis neturi žiedo, gal tik Kalėdų naktį kas galėtų jį pamatyti, tada tikrai būtų laimingas.

Augalai mus maitina. Iš to ir pamatom, kad žmogaus pro-

tas prašvito, kai pats pradėjo sėti augalus. Augalai paprastai yra žalios spalvos. Fiziologai mus moko, kad augalų žalia spalva raminančiai veikia žmogaus akis. Žalia spalva ramina žmogaus nervus. Dabar žmonės visur “pollution” pastebi. Jau kalbama ir apie “noise pollution”. Mokslininkai sako, kad mūsų miestų triukšmas kaip kokie grėbliai drasko mūsų nervus. Dabar mokslas atranda, kad geriausiai apsisaugosi nuo triukšmo, apsodindamas medžiais savo namus. Augalai yra būtinai reikalingi gamtos biologiniam ciklui: iškvėpuotas anglies dvideginis turi pavirsti į gryną deguonį. Ir tai padaro gryni augalai (chlorofilas).

Dabar labai patariama senesniems žmonėms, kurie išeina į pensiją, daugiau pasišvęsti gėlėms, vaismedžiams. Yra kinų priežodis: Jeigu nori būti laimingas vieną dieną, paskersk kiaušlę; jeigu nori būti laimingas kelis metus, apsivesk; jeigu nori būti laimingas visą amžių, sodink rožes. Senesni žmonės tikrai nuobodžiauja ir nežino, kaip tinkamai praleisti laiką. Gėles auginti yra malonus užsiėmimas. Indijoje yra panašus priežodis: Tas naudingai gyveno, kuris pasodino vaismedį, iškasė šulinį ir išaugino vaiką. Asmeniškai pažįstu vieną labai gražią šeimą. Išaugę vaikai apsivedė, įsigijo patogius namus su sodeliais. Tėvukas apsoodino sodelius vaismedžiais ir šiaipjau medžiais. Priežodis tikrai išsipildė: naudingai gyveno ir šiandien taip gyvena, tik gal kas pasakys, kad neiškasė šulinio. Iškasė — savo širdyje meilės šulinį.

Pabrėža — botanikas

Pats Pabrėža stato klausimą ir pats atsako (9-p9). “Mislis, delko emiaus to darbo. — Nuo pat mažvaikystės mano amžiaus mylėdamasis žolėse ir medeliuose, pradėjęs imti mokslinyčioje tarp kitų mokslų ir apie augimes (augalus) įgavau daug didesnę mylėjimą tų-gi augimių ir vien kartu pradėjau rinkti ir džiovinti pažįstamasias augimes dėl patiekimo sau žolinyčios (herbarium) namiškės, kuri įvairiuose atsibėgimuose galėtų būti suderanti”. Po surinkimo įvaisios augimių daugybės, atsiškaitydamas įvairiose knygoose raštininkų tobulų sugadlyvumą tų-gi augimių tad prie papuošimo daržų, langų ir altorių, tad prie gelbėjimo sveikatos žmonių ir galvijų, tad prie suderėjimo ūkininkams, amatninkams, daržininkams ir malioriams, vienkartu minėdamas nekurių augimių ir vodijimus sveikatai žmonių ir gyvulių, dumojau sau: oi, kaip tai būtų labai gerai, kad žemaičių ūkininkai pažintų bent įvaiskesnes

augimes, ir dar neabejotina, ale tikrai! Tuo kart galėtų sugadlyviausias prie kokio vartojimo dėl savęs rinkti ir ant reikalo kavoti, o vodijiniečių sergėtis”. Padariau ilgesnę ištrauką, nes geriau niekas negali pasakyti, kodėl jis pasišventė botanikai, augalams — “dumoju sau, kaip tai būtų labai gerai, kad žemaičiai ūkininkai . . . antra, kad išgirstumėte jo stylių . . . mes sakome įvairiomis progomis, o jis pasako tą patį vaizdžiau “įvairiais atsibugimais”. Jis skaito “tobulų raštininkų knygas”. O ką jis dabar dar sako, ir kodėl rašė, už tą mes jį vadiname pirmuoju lietuvių botaniku.

Buvo S. Jundzila ir kiti, bet jie rašė ir kalbėjo lenkiškai. J. Pabrėža rašo: “Tai tatadestis, ta buvo priežastis, jog pradėjau geisti žemaitiškame liežuvyje parašyti augminyčią, kurioje galėtų kiekvienas pramokti pažinti ir daėti augimes, apygardoje savo pašalio augančias. Bet oi, kaip tai vargus daigtas koki veikalą tokioje kalboje, kurioje niekas iš žemaičių lig šiol ane mislyti nepamistlijo tame daigte rašyti”. Taip, jis yra pirmasis, kuris mislyte pamislijo rašyti apie Lietuvos augalus ir tuos savo krašto augalus lietuviškais vardais vadinti. Už tai mes J. Pabrėžą ir branginame, ir vertiname.

J. Pabrėža Vilniaus universitete

Jėzuitai atvyko į Lietuvą 1569 m. Kaip kitur, taip ir čia jie įsteigė mokyklą, kuri vadinosi kolegija. Daugiausiai dėstydavo humanistinius mokslus: lotynų ir graikų kalbas su literatūra. Vėliau ta kolegija paaukštėjo ir vadinosi akademija. 1773 metais dėl Bourbonų dinastijos ir laisvamanių pikto nusistatymo ordinas buvo panaikintas. Jėzuitų akademija buvo pertvarkyta ir pavadinta Vyriausioji Lietuvos Mokykla arba Aukštoji Lietuvos mokykla. J. Pabrėža įstojo į Vyriausiąją Lietuvos Mokyklą, į jos medicinos skyrių. Tame skyriuje dėstė ir botaniką, ir zoologiją, ir fiziką, ir chemiją. Visi dalykai, kurie J. Pabrėžai labai rūpėjo. Šitame skyriuje labai pagarsėjo J. Žiliberas, prancūzas, medikas ir labai geras botanikas. Jis daug rašė apie Lietuvos florą — “Flora Lithuanica”. J. Žiliberas įkūrė botanikos sodą, daug augalų priaugino. J. Žiliberas (1741-1814) padarė labai gražią pradžią. Kitas buvo žymus gamtininkas Stanislovas Jundzila (nesumaišyti su J. Jundzila) (1761-1847), gimęs Jasionyse, Lydos apskr., lietuvis, bet paskaitas skaitydavo lenkiškai. Daug vadovėlių parašė. J. Žilibero įkurtą botanikos sodą su 2000 augalų perkėlė į Šarkiškes (dabartinis Jaunimo sodas). Kitas gar-

sus botanikas buvo F. Špicnagelis, austras, medikas. Paskaitas skaitė lotyniškai. Šitas mokslininkas kaip mokytojas turėjo lemiančios reikšmės J. Pabrėžai. J. Pabrėža sužinojo iš jo apie moksliskus metodus, moksliską preciziją, eksperimentus daryti. Jeigu viskas taip būtų ėję, kaip buvo numatyta, J. Pabrėža su savo nepaprastu talentu būtų tapęs tarptautine botanikos garsenybe.

J. Pabrėža ir 1794 m.

Visi žinome iš istorijos, kad Lenkijos ir Lietuvos unija pradėjo irti, sujudėjo jų valstybiniai pamatai. Vokietijos Fridrikas II ir Austrijos Marija Teresė pabūgo, kad Rusijos Kotryna II viena nenusineštų visą lobį, todėl pasiūlė pasidalinti. Ir dalinosi per tris kartus: 1772, 1793 ir pagaliau 1795. 1794 m. įvyksta Kosciuškos sukilimas. Tos dvi merdinčios valstybės padarė paskutinį jėgų įtempimą sulaikyti liūdną likimą. J. Pabrėža irgi prisidėjo prie sukilimo. Parašė tėvams savo atsisveikinimo laišką, kaip kokį testamentą, nes iš tokio žingsnio visko galima laukti. Sukilimas nepasisekė. J. Pabrėža liko gyvas, bet turėjo bėgti iš Vilniaus. J. Pabrėža labai skaudžiai pergyveno tuos įvykius kaip lietuvis patriotas, ir kaip būsiantis mokslininkas, nes du brangūs idealai sudužo: laisva Lietuva ir jo mylimas mokslas — medicina.

Tais pačiais metais apleidžia Alma Mater ir 1794 m. rugpiūčio 1 d. atsiduria Varnių Kunigų Seminarijoje.

Herbaras

Lotyniškai Herbarium, nuo lot. žodžio *herba* — žolė. Pats J. Pabrėža vadina savo augalų rinkinį “Žolinyčia.” Pabrėža išvikaravo 20 metų, kol įstojo į Kretingos Pranciškonų vienuolyną. Vikaro pirmoji pareiga aptarnauti bažnyčią, o ne rinkti augalus, bet jis rinko, surasdamas laiko nuo savo tiesioginių pareigų. Iš herbaro matome, kad Gargžduose surinkta 51 rūšis, Kretingoje 75, Palangoje 48, Kartenoje 31, Minijos paupėje 31, Akmenės paupėje 9, Šateikiuose 9, Lauksodėje 7, Plungėje 5, Salantuose 4, Vėžaičiuose 8, Beržore 4, Šakyne 6 ir tt. (4) Aprašė daugiausiai dviskiltinius augalus. Apibūdino išviso apie 800 rūšių. Čia neįeina 37 pavyzdžiai samanų ir 147 pavyzdžiai kerpių, surinktų Palangos apylinkyje. Herbaras buvo laikomas Kretingoje, tik dalis to herbaro teišliko — 229 lapai. Kai kurie lapai turėjo po dvi rūšis, taigi padalinus ir paskirs-

čius yra iš viso 238, J. Pabrėžos pats darbingiausias, vaisin-
giausias ir svarbiausias mokslinis darbas buvo atliktas Kre-
tingos vienuolyne, kada gimnazijoje profesoriavo: 1820-1838 m.
Visi augalai turi etiketes su lotyniškais, žemaitiškais ir kai
kur lenkiškais vardais. Kiekvienas augalas turi būti dailiai
išskleistas, būtinai turi būti pažymėta vieta, data, kada atrastas
ir rinkėjo pavardė, kitaip augalas yra bevertis, kurį reikia
išmesti. Išliko Kretingoje 104 skirtingos rūšys. Tą išlikusį her-
barą TT. Pranciškonai atidavė 1930 m. depozito teisėmis VDU
botanikos katedrai, kur prof. K. Regelis peržiūrėjo ir patikrino
vardus.

1913-1914 m. Palangoje atostogavo žymus lenkas botanikas
B. Hryneveckis. Jis Kretingoje peržiūrėjo tą herbarą ir du
trečdalius pasiėmė į Odesą, kur jis profesoriavo. Apie jį netu-
rime žinių, gal ten tebėra jeigu nebuvo per revoliuciją. B. Hry-
neveckis iš išvežtų 344 augalų rūšis paskelbė savo veikale *Tenta-
men Florae Lithuaniae*, Varšuva, 1933 m. S. B. Gorskis nurodo
savo veikale 30 rūšių Kretingos ir Palangos apylinkių, kurias
gavęs iš J. Pabrėžos. Visa tai rodo, kad J. Pabrėža atliko labai
rūpestingą mokslinę darbą, gerai susistemino. Be to, jis buvo
laimingas, kad herbaro parazitai nesunaikino, ko visi herbarai
turi bijoti.

Iš herbaro dingo tokios gausios grupės, kaip varpinių
(Gramineae), plūdinių (Potamogetonaceae), vėdryninių (Ra-
nunculaceae), kryžmažiedžių (Cruciferae), lūpažiedžių (La-
biatae) ir graižaziedžių (Compositae). Iš sporinių augalų (sa-
manų ir kerpių) išliko tik maža dalis.

Prof. J. Volfgangas prašė J. Pabrėžos, kad jis parleistų sa-
vo herbarą Vilniaus universitetui, bet jis nesutiko, vis tikė-
damasis, kad jis pats galės savo rinkinio duomenis spaudoje
paskelbti. J. Pabrėža labai apgailestavo, kad jam toji proga ne-
buvo duota.

Kodėl herbaras yra toks svarbus dalykas? Herbaras botani-
kui yra tas pats, kas archyvas istorikui. Istorikas turi remtis do-
kumentais, kuriuos kiekvienas gali pamatyti ir patikrinti. Jeigu
botanikas apibūdina ir aprašo kokią naują augalo rūšį, turi ją
laikyti ir, reikalui esant, parodyt kitam mokslininkui. J.
Pabrėža aprašė kelias naujas rūšis (4):

1. *Andromeda myrifica* n. sp.
2. *Astrantia samogitica* n. sp.
3. *Carex glabella* n. sp.
4. *Epilobium samogitanum* n. sp.

5. *Geranium samogiticum* n. sp.

6. *Calluna vulgaris* var. *nova nana* **Pabrėža**

7. *Trifolium medium* L var. *samogiticum* **Pabrėža**

8. *Sedum telephium* L. var. *Spatulaefolium* **Pabrėža**

Puola į akis Pabrėžos patriotizmas: kelioms rūšims duoda vardą "samogiticum", reiškia *žemaitiškas*. Vėliau pasirodė, kad kai kurios Pabrėžos palaikytos naujomis, nebuvo naujos. Prof. K. Regelio teigimu, *Carex Glabella* yra *Carex caespitosa*. *Epilobium samogiticum*, pagal B. Hryneveckį, esąs tikrumoje *Lithospermum officinale*. Pagal to paties Hryneveckio *Sedum telephium* var. *Spatulaefolium* esąs *Euphorbia heliosopia* L.

Herbarą rinkti Pabrėžai buvo ypatingai sunku, nes jis neturėjo arti tarptautinio augalų sąrašo, kurio kartais ir patys universitetai neturi. Pabrėža pats rašo savo gražiu stilium apie savo sunkumus: "Dėl naujo išdavimo kokio pasaulio augminyčios reikia netikėtai turėti veikalus tobulus toje daiktėje (materia) parašytus, ale dar apkelti vietas nevien klotingas, bet ir kalningas, krumingas, purvingas, šaltringas, žemdingas, žliogmingas, vandenimis aptvinusias, pelkingas, ant galo ir pačias versmes, vos koją įkeliamas, o tai ne vienoje parakvijoje ir paviete, ale kiek galint čielame kampe savo pašalio." (9, p. 10)

Pabrėžos raštai

Vyskupas Valančius taip apibūdina J. Pabrėžą (6, p. 39): "Be galo darbus tas zokaninks. Woz atkalbiejes poterus ir kitus apejes žigius, diena isz dienos rasza. Pratęnsk Diewi jam amžį ir suteik turtinga poną, kurs paraszitas per jį kningas iszspausdines, žmoniems apskelbtum!" Tokio turtingo pono tada neatsirado.

1. *Nomenclator Botanicus* — Botanikos vardynas (36 lakštai in folio)

2. *Skutki lekarski* — Kai kurių augalų gydomos ypatybės, Simono Sirenijaus, Krokuvos Akademijos Daktaro, 123 ketvirtiniai lapai.

3. *Žodyns Biilun Augminicziniu lotin-žemajtiniu*, 328 ketvirtiniai lakštai.

4. *Sryje Balsenyy biiluu žemajtiu-lotyynyniu*, 253 ketvirtiniai lakštai.

5. *Tayslos Augimiu arba Botanika*, 316 lapų ir folio.

6-9 Neužbaigtos rašyti knygos: *Weykalas augimių, sogadliwuiu . . . (Pradinė botanika)*

10. *Dictionarium botanicum latino-samogiticum*. (Lotyniškai-žemaitiškasis botanikos žodynas. Turi 1400 su viršum vardų.

J. Pabrėžos žodynas buvo labai branginamas ir pasirodė kelis kartus vis papildytas. Lietuvos TSR Mokslų Akademijoje yra *Dictionarium Botanicum* su 860 augalų vardų.

Žodynuose yra išaiškinta apie 9,000 terminų. Tai yra labai daug, jeigu atsižvelgsi į mūsų naują Lietuvoje išleista 1965 m. Botanikos žodyną, kur yra apie 10,000 terminų. Po pirmojo pasaulinio karo kilo didelis gyvas reikalas visose mokslo šakose turėti lietuvišką terminologiją arba terminiją. Lietuvos botanikai jau turėjo J. Pabrėžos žodynus. P. Matulionis panaudojo Pabrėžos žodyną savo "Žolynui". Paskui jau pats VDU turėjo savo komisiją, kuri jau oficialiai paruošė 1938 m. "Lietuvišką botanišką žodyną." Be abejo, žodynas buvo sudarytas pagal bendrinę kalbą.

Kaip J. Pabrėža apibūdina augalus?

Jeigu atrandi augalą, tuojau reikia sužinoti, kokiai šeimai jis priklauso. Žmonės nuo giliausios senovės domėjosi ypatin-gai tais augalais, kurie gydo. Hipokrates (460-377 pr. Kr.), graikas, medicinos tėvas, jau žinojo ir atpažino 230 žoles, kuriuos gydo. Galenas (131-200 po Kr.), garsus gydytojas Romoje jau žinojo daugiau vaistžolių — 450. Bet visi jų augalai nesudarė jokių giminingų šeimų. Didžiausias augalų skirstytojas buvo Karolius Linne (lotyniškai Linnaeus) 1707-1778, švedų botanikas. Jo knyga *Sistema Naturae* (1758) yra visų biologų evangelija. Prof. B. Hryneveckis, susipažinęs Kretingoje su J. Pabrėžos knygyne, rašo: "Pažvelgęs tą parankinę biblioteką, išsyk savo mintimis persikėliau į Vilniaus universiteto aukso laikus, nes iš lentynų vaizdžiai kalbėjo Jono ir Andriaus Sniadeckių, Jundzilių, Žilibero, Gorskio ir daugelio kitų vardai. Visi svarbiausi tų laikų lenkiški botanikos vadovai rado sau vietą tose lentynose, o tai rodo gilų kun. Pabrėžos pasiruošimą gamtos mokslų srityje; kartu toje bibliotekoje buvo visa tai, kas tik lietuviškos Lietuvos florą ir buvo užleista anais laikais. Iš užsienių botanikų darbų pastebėjau nemirtinguosius K. Linėjaus veikalus ir 4 tomų Bluf'o ir Fingerhut'o florą: "Compendium Florae Germaniae". Ant daugelio knygų pastebėjau užrašą: "Paaukota prof. Volfango".

Linėjus įvedė binominalinę nomenklatūrą, tai yra kiekvienas augalas turi pavadinimą iš dviejų žodžių: pirmas reiškia

gentį (genus), o kitas — rūšį. Iš kur gauti vardus augalui? J. Pabrėža rūšį verčia iš lotynų kalbos. Pav., *Pyrus communis* yra rūšies vardas verčia paprastoji, Kriaušė paprastoji. Visados pridedame šeimą. Kriaušė priklauso prie rožinių — *Rosaceae*. Kitas pavyzdys: *Anemone nemorosa* L. *Ranunculaceae*, Balas gojinis Vėdryninių šeimos. Verčia ir gentį, pav. *Lycopus* — vilkakoja, *Myosurus* — Peluodegė (pelės uodega). Mielai naudojo vardus iš Lietuvos istorijos ir mitologijos — senųjų lietuvių dievaičių vardus. Jų vardus buvo surinkęs Jonas Lasickis ir paskelbęs 1915 m.: *De diis Samogitarum, ceterorumque Sarmatarum et falsorum Christianorum*. Tą dievaičių sąrašą J. Pabrėža gavo iš Aleksandros Volfgangaitės, prof. J. Volfango dukters, už ką Pabrėža yra labai dėkingas. Štai kaip jis juos panaudoja:

Jasione — Austėja, bičių ir bitininkystės globėja (4)
Syringa vulgaris — Babilius — bičių dievaitis
Lotus — Ežiagulis — požemio dievaitis
Gerdunitis — *Anthoxanthum* — grūdų globėjas ir tt.
Thalictrum — Pirgystytis — miško dievas, baubas.

BOTANIKA ARBA TAISLIUS AUGUMINIS Parašė kun. Ambraziejus Pabrėža

“DIRVA” No. 2, kn. 14. Lithuanian quarterly Publication, Published at 223 S. Jardin Str. Shenandoah, Pa. by Rev. A. M. Milukas and Co. Birželis (June) 1900. 166 psl.

J. Pabrėža ieškojo ramios vietos mokslui, ir ją 1816 metais rado Kretingoje pranciškonų vienuolyne. Tas vienuolynas nebuvo kun. Jurgiui svetimas, nes jo dėdė Aleksandras Pabrėža (miręs 1801) ten buvo vienuoliu. J. Pabrėža buvo paskirtas vienuolyno vadovaujamos vidurinės mokyklos mokytoju ir kapelionu. Čia dėstė lotynų kalbą, gamtos mokslus ir geografiją. Be abejo, jis dėstė su ypatingu pamėgimu botaniką, perduodamas savo apsčias žinias mokiniams, veddamas juos į ekskursijas po miškus, pelkes ir pievas. Mokiniai buvo geri jo pagalbininkai: atradę kokį augalą, tuojau bėgdavo pas savo profesorių klausti, kaip vadinasi. Be to, vienuolyne buvo įsirengęs augalų — gėlių ir medžių — sodą. Gaudavo visokių sėklų iš Vilniaus universiteto.

Buvo visiškai natūralu rašyti lietuvių kalba botanikos vadovėlį, nes tai buvo naudinga, net reikalinga pamokoms. Pabrėža rašė žemaitiškai lenkų abecle ir savo rašyba, visiškai

skirtinga nuo S. Daukanto. Pav., vardai rašo waardaa, arba “Ape neuczciwus apsyeyimus jawnumwnes” arba “Materyis lekarsti tum, kayp ira taisomas”. Kas spausdina jo raštus, paprastai rašybą pataiso, nes nežemaičiui būtų nepaskaitoma.

Jo botanika arba taislius buvo parašytas ant 1040 puslapių. Baigtas rašyti 1843 m. Augalų vardai yra surašyti lotyniškai, žemaitiškai, lenkiškai, prūsiškai, latviškai. Turi 229 paveikslus ant 17 lentelių. Paveikslai imti iš Stanislovo Jundzilos knygos. Autorius labai norėjo atspausdinti šitą rankraštį. Buvo jau surinkęs 1000 olandiškų muštinių. Ir amžius jau buvo didelis, ir sveikata pablogėjo, atsirado visoki sunkumai, todėl rankraštis turėjo išgulėti virš 59 m., kol “Dirvos” bendrovė nepasiryžo savo lėšomis rankraštį atspausdinti Amerikoje.

Knygos svarba yra tame, kad paduoda lietuvišką botanikos terminologiją, kuri iki jo buvo nežinoma. Jis turėjo tuos pavadinimus rinkti iš žmonių, jeigu nerado, pats kalė. Antra vertė ir didelė vertė: tiksliai ir aiškiai aprašo augalo morfologiją: žiedus, lapus, šaknis, kelmą, stiebą, kabius, vaisius, sėklas. Morfologija parašyta sekant S. Jundzilą (Początki botaniki), trečioji dalis tiksliai seka K. Linėjų: augalai padalinti į 24 gaujas, dabar sakome klases. Taislius yra sistema, skyrius — ordo — rėda, veislė — genus — dabar gentis; skirtis — species — dabar rūšis; atmaina — varietas — ir dabar sakome atmaina; vyrukai — stamina — dabar sakome kuokeliai; motė — pistillum — dabar sakome piestelė; purka — stigma — pasiliko purka.

“Dirvos” leidimas nėra pilnas: apima tik įvadą, augalų morfologiją, kuri labai išsami ir labai vertinga mokliškai ir kalbiškai. Gera morfologija yra būtina, jeigu nori apibūdinti augalus. Pagal Linėjų lytiniai augalo elementai — žiedas su kuokeliais ir piestelė — yra svarbiausi apibūdinimui, nes nuo to pareina į kokią “gaują” ar klasę augalas pateks. Ant galo seka alfabetinis lietuviškai-lotyliškas augalų sąrašas. Yra 2888 augalų vardai. “Dirvai” daugiau rūpėjo veikalas kalbos atžvilgiu: lietuviški žodžiai, pavadinimai, augalų vardai lietuviškai. Trumpono, gal lėšų stokojo, o gal botanišką žinyną nelaikė pakankamai modernišku.

J. Pabrėža turėjo sumanymą dar tris taislius parašyti: 1. “sugadniųjų” augalų, padalintų į 4 skyrius: a) sugadlyvosios papuošimui, b) sugadlyvosios gydymui, c) sugadlyvosios ūkininkams ir amatninkams ir d) suderančios dažyvoje ir maliavonėje. 2 knyga: rodyklė augalų sveikatai vodijančių ir

3 knyga: inrankis versinos ir laikymo augimių naudingų.

Kiti du stambūs J. Pabrėžos botaniniai veikalai: Vardai taisliniai, atsirandančių augminyčioj Žemaitinėje... (1834) ir kitas taip vadinamas "Sryj". Kadangi pats dėstė ir geografiją mokykloje, parašė ir geografijos vadovėlį.

Daugelis nežino, kad J. Pabrėža buvo ir poetas. Parašė apie pypkę.

Nieks man didybės, didžių vyresnybės,
Kurioms paklepčiai atim jų aštrybes.
Nėr man ponystų ir to neniekinu,
Vienok aš linksmas pypkę sau kūrinu.

Sumanė čysta, niekad nesmūtnijas
Ana nebijos, kad kilst perkūnijos.
Neboju nieko, tabokelį trindamas —
Stoviu atvožniai, pypkę sau kūrindamas. (1)

J. Pabrėža kaip mokslininkas mus moko gamtą mylėti su visais augalais, gėlėmis ir visa jos grožybe. Kaip žmonių draugas mums visiems duoda gerų patarimų kaip žmogiškai laimingai gyventi: "Apetito neturi tie, kurie ilgai miega, dažnai čierkę gurkšnoja, nuo darbelio bėga." Arba: "Vaistas kaip ir maistas vienodai vertingi, per daug panaudojus, sveikatai kenksmingi." Tie jo žodžiai tarytum mums visiems pasakyti. (7)

BIBLIOGRAFIJA

1. Dagys, Jonas: Botanikos Pradininkas Lietuvoje, "Mūsų Gamta", 1971 m. Nr. 2
2. Petrauskienė, I. Senojo Vilniaus Universiteto Gamtininkai. "Mokykla ir Gyvenimas". Lietuvos TSR "Žinijos" Draugijos žurnalas, 3 (114) Kovas, 1967 m. psl. 17 ir 1
3. Dagys, Jonas: Jurgis Pabrėža, Pirmasis žemaičių Botanikas. "Mūsų Girios" 1960, Nr. 1 (138), psl. 27-29.
4. Dagys, Jonas: Jurgis Pabrėža kaip botanikas. Paskaita skaityta Kretingoje minint J. A. Pabrėžos 200 metų gimtadienį 1971.I.15.
5. Jablonskis, Ignas: Pirmasis Lietuvos Botanikas. Jurgio Pabrėžos 200-ji gimtadienį minint. "Mūsų Žodis" Skuodas, 1971.I.4. Nr. 6 (2956), psl. 3.
6. Dagys, Jonas: Medžiaga Tirti Biologijos Istorijai XIX a. Jurgis Ambraziejus Pabrėža (1771-1849). "Iš Mokslų Istorijos Lietuvoje, I, Valstybinė Politinės ir Mokslinės Literatūros Leidykla, Vilnius — 1960, psl. 24-41.
7. Giniūnas, B. Pagerbtas J. Pabrėžos Atminimas. Lapo kilmė neparodyta.
8. Biržiška, Vaclovas, "Aleksandrynas", Chicago, 1963. Jurgis Ambraziejus Pabrėža, psl. 306-320. J. Pabrėžos raštų sąrašas ir plati dokumentacija.
9. Pabrėža, Jurgis Ambraziejus: Botanika arba Taislius Auguminis, 1843. Atspausdintas Kun. A. M. Miluko ir Co. rūpeščiu žurnale "Dirva" No. 2, kn. 14, psl. su Ižanga (8 psl.) 166. Tekstas žemaitiškas, tik rašyba pakeista, vietoje jo rašybos *waardaa*, rašoma vardai, *waarduu žemaytyszkuu* rašoma žemaitiškų vardų.